

Tar Sándor

ELEJÉTŐL A VÉGÉIG

„Az elején kezdem. Hosszú lesz.

Gyerekkoromban azt hittem, olyan leszek majd, mint a nagyapám, nagy, mindig jókedvű, erős, majd nekem is lesz házám, gyerekeim, unokám, ülök a tornácon, és pipát szívok. Apámra nem akartam hasonlítani, mert az ivott, és ilyenkor izgága volt, verte anyámat meg minket is, már rettegtünk, ha ünnep volt, névnap vagy disznótör, mert akkor berűgött, kivert bennünket a házból, hol az istállóban aludtunk ilyenkor, vagy a csutkakúpban, néha a szomszédban, de az istállóban jobb volt, anyám tiszta szalmát tett a tehén mellé, odafeküdtünk, hogy melegítsen. Apám másnap aztán már keresett bennünket, hol vagy, Jolánkám, hol vagytok? Nem szóltunk sokáig, de aztán csak megtalált, de nem bántott, csak azt mondta, gyertek befele. Simogatta, csókolgatta anyámat, az meg sírt, össze volt rugdosva a térde, megkerestük a sparhelt karikáit meg mindent, amit kidobált előző este, ruhákat, sokszor a hóban, sárban, de akkor már örültünk, anyám rendet csinált, mosta a terítőket, a piros bor mindent megfogott, nem lehetett kimosni belőle soha.

Szoba-konyhás házban laktunk, olyan régifajta tanya volt, középen a konyha, jobbra a szoba, balra a kamra nyúlt, nálunk oda nyúlt a kemence, nem tudom, miért, máshol fordítva volt, de hát nálunk minden fordítva történt. A konyhában laktunk tulajdonképpen, mi a bátyámmal a dikón, apám az ágyon, anyám bent a szobában, a hidegben, télen, nyáron. Már akkor is rossz alvó voltam, hajnalban apám csendben leszállt az ágyról, és beszólt anyámnak, az kijött, nem értettem semmit, csak a szuszogást, sóhajtozást hallgattam, majd a csend, aztán anyám az ajtó melletti lavórhoz botorkált a sötétben, letette a földre, és belevizelt. Aztán visszament a szobába. Mindig úgy aludtam, hogy betakartam a fejemet is a dunyhával, mégis hallottam mindent, a bátyám szuszogott mellettem, kint furcsa zajok, néha ugatott a kutya, elkezdtem képzelődni, már nem tudom, mikor kezdődött, de még nem voltam iskolás, a képzelődésből aztán félelem lett, féltem mindentől, égzengéstől, esőtől, embertől, állattól, ördögöktől, boszorkányoktól, de apámtól a legjobban. Most, hogy visszaemlékszem, úgy gondolom, attól kezdve féltem tőle igazán, amikor egyszer részegen megint összetört mindent, tiszta vér volt a keze, mindenki elszaladt, én bent maradtam valahogy, látta, hogy reszketek, megsimogatta az arcomat, azt mondta, ne félj, nem bántalak, anyám az ablakon húzott ki, véres volt az arcom, azt hitte, megvágott apám valamivel, átszaladtunk a szomszédba, vízzel megmosott, akkor nyugodott meg egy kicsit.

Én azt hittem, vége lesz egyszer, apám mindig megígérte ilyenkor, hogy soha többet, soha, de nem tartott sokáig, ha bement a faluba, már elkezdtünk félni, lestük, mikor jön, hogy jön hazafelé, a tanyánk egy dombon állt, elláttunk kilométerekre, a faluig, lehetett látni már messziről, hogy jön át a városföldi legelőn, a kanális mellett, anyám ilyenkor mindent elkövetett, hogy fel ne idegesítse, mondta nekünk is, hogy legyünk csendben, ne mondjuk, hogy részeg, ő is úgy tett, mintha nem venné észre, kedves volt, feküdj le, Jani, egyél, Jani, de Janinak bor kellett,

pálinka, nem volt jó az étel, ahogy anyám kiszedte a tányérra, hideg volt, meleg volt, mert apád nem adott veled semmit, a többinek adta a vagyont, évekig hallgattam az éjszakába meredt vitát, a káromkodást, várva valami rettenetes dolgot, összekucorodva a dunyha alatt, mintha nem is lennék. Ilyenkor másnap is folyt a veszekedés vagy a csend, nem szólt senki semmit, csak tette a dolgát, miukkanni sem mertünk, gyerekek, bújtunk el, hogy észre ne vegyen, rohantunk, ha hívott valamiért, adtuk a kezébe, hordtuk a trágyát a téhen alól, csak már este lenne, csak már reggel lenne, csak már történne valami.

Egyetlen családi fénykép van, ami akkoriban készült, anyám soványan, feketén középen, mellette apám, ő is sovány volt, haja gondosan félrefésülve, a tekintete gögös, lenéző, én bal oldalon állok, valami idióta vigyorral, kopaszon, amarról a bátyám alulról néz fölfelé, sötétén, keze az apám kezén. A fénykép Debrecenben készült, a hátulján annyi van csak, hogy Foto Berzéki, évszám nélkül. Akkor kaptunk mi, gyerekek új ruhát, kalapot, akkoriban volt a nagy tiszai árvíz, akkor már apadt, másra nem emlékszem, mi mezüláb voltunk, de ez a képen nem látszik.

Nem emlékszem arra sem, mi volt utána, ez után a nagy esemény után, mikor apám hajlandó volt együtt, a családdal ilyen dologra, előtte is, utána is inkább zavart el bennünket a közeléből, ha nagy ritkán vendég jött, ki kellett menni az udvarra játszani, vagy bent vacogtunk a szobában, várva, hogy csak elmennének már. Nagy dolog volt, ha bent maradhattunk, kivittük az ajtó melletti hokedliről a lavórt a tornácra, és azon ültünk ketten, moccanás és hang nélkül, hacsak nem kérdeztek valamit. Nem emlékszem sok mindenre, mert akkoriban sokszor elsédültem, akkoriban kezdődött, nem tudom, mitől, orvoshoz nem vittek, a szomszédasszony azt mondta, meg fog ez a gyerek halni, a félelem is már betegessé vált bennem, éjszaka már az ágyban is féltém, hajnalban könnyörgtem, hogy hadd menjek át apámhoz, és érdekes, mindig megengedte, akkor is, ha ketten voltak anyámmal, azt hiszem, úgy voltak vele, hogy ennek a szerencsétlennek már úgyis mindegy. Nehéz, bűdös, dohos szaga volt az ágynak, anyám tiszta asszony volt, de a lehányt párnából, paplanból soha nem ment ki az a nyirkos szag, mégis, ahogy befeküdtem a falhoz, rögtön elaludtam.

Anyám mindent elkövetett, hogy elmúljon rólam a szédülés, volt, hogy naponta többször is elájultam, nem fajt nekem semmim máskülönben, csak álltam vagy ültem, aztán összezavarodott minden, és vége, ha egyedül voltam, azt se tudtam, miért fekszek a földön utána, ha voltak otthon, akkor a dikón tértem magamhoz, anyám sírt, etetett volna velem mindent, egy messziről jött, kövér asszony aztán azt mondta neki, hogy este vágja bele a nagykést az ajtóba, és utána ne menjen ki senki a házból reggelig. Anyám szalonnát adott neki, nem emlékszem az asszony arcára, mésszel rakott szekerekkel járták akkoriban a vidéket, valahonnan északról, le egészen a határig, bagót rágott, kint az udvaron még rámutatott egy kakasra, anyám azt is megfogta neki. Azt mondta, majd visszajön, addigra vagy meggyógyulok, vagy meghalok. Úgy mondta, elpusztul. Mert akkor már semmi se segít. Sok idő múlva járt arra megint, nem is emlékezett rám, anyám örült, akkor már nem szédelegtem, megint szalonnát adott neki, az meg egy üvegben valami szert, amit a borba kell keverni, és itatni, itatni apámat, amennyit csak bír, és két nap múlva kiveri a hideg, nagyon beteg lesz, de ne vigyük orvoshoz, három nap múlva megtér, így mondta, és soha nem iszik többé. Aztán kint megint rámutatott egy kakasra. Anyám sokáig

dugdosta az üveget, hogy majd, majd, de aztán kiöntötte, az üveget meg elásta, nem merete megtenni.

A tanya kicsi volt, de volt istálló, disznóól, szín, sütőház, akkoriban nyáron az volt a szokás, hogy kint főztünk a szabadban, az udvar egy kis elkerített részén, ha az egyik irányba néztem, elláttam a faluig, a másik irányban rögtön ott volt mellettünk az erdő, tölgyfákkal, bozóttal, jó szaga volt nyáron, és hogy zúgott, ha fúj a szél. Azt hittem, hogy ez az erdő olyan nagy, hogy sehol sincs vége, mikor nagyobb lettem, sokat barangoltunk benne a tehenekkel, de soha nem értünk ki belőle. Ma már semmi az egész, kiirtották, a traktorral kihúzott tuskók ott rohadnak, akácot ültettek, elhanyagolt, vad vidék lett, meg a házunkat is ledúrták tolókével, de ez már máshová tartozik.

Az iskolában azt hittem, én leszek a legszebb, legjobb, olvasni már tudtam, majdnem jobban, mint a bátyám, az nem tanult az istennek se, aztán ahogy bekerültem az osztályba, szinte eltűntem, hetvenvalahányan voltunk egy osztályban, alig férünk a padban, és csupa kínlódás volt az egész. Három kilométernyire laktunk a falutól, télen majd megfagytam az úton, nem volt nekünk olyan jaj de meleg ruhánk, csizmánk, a tintásüveg a derekamra kötve mindig kifolyt, a hátitáskát levertek a többiek a vállamról, és a városföldi legelőn csak a mi nyomunk volt a hóban. Aztán ha apám berúgott, leverte a lámpát a falról, a petróleum ráömlött a könyvre, füzetre, venni kellett másikat, átmásolni, hát, szóval senkinek se kívánom. Mégis színikitűnővel jártam ki a nyolcat, magam sem tudom, hogy csináltam, az biztos, hogy állandóan olvastam, tanultam, ha láncon legeltettem a tehenet, ha a malacnak főztem kint a katlannál, meg egyáltalán mi mást is csinálhattam volna? Szóltan, félénk gyerek voltam, csak az agyam járt állandóan, képzelegtem, mint az alvajáró, sokszor azt se tudtam, hol vagyok, ültem a tornácon a lugas alatt, ha nem volt mit csinálni, sokszor anyám rázott a vállamnál fogva, egyszer például este akartam a teheneket kihajtani legelni az erdőbe. Ezeknek a képzelgéseknek persze mindig az volt a lényege, hogy valami nagy ember leszek, de valami egészen nagy, amilyen még nem volt a világon, híres, szép, okos, nyelvet találtam ki, amit csak én értem, nem sok szóból állt, de akkor mindent ki tudtam vele fejezni, biztos voltam benne, hogy meg fogok tanulni megállni a levegőben, és megverek mindenkit, akit csak akarok, még a Varga kölyköket is, akik állandóan elgáncsoltak, meg letépték a táskámat.

Akkoriban jött a téesz. Örültem neki. Örültem, mert elvették a földet, úgy gondoltam, nem kell majd annyit dolgozni, mert ha apám például szántott, mindenkinek ott kellett lenni, rángatni a tehenet a barázdába, igazítani a trágyát, befogni, kifogni a járómból, a boronára ráállni, akkor is, ha szakadt az eső, egyszer répát kapáltunk, csak úgy kopogott a fejemen a jég, de nem lehetett abbahagyni, nekünk soha nem volt vasárnap vagy ünnep, mióta megvagyok, azóta sincs, és mégsem vittük szinte semmire, hogy hogy van ez, nem tudom, nem értem. Vasárnap néha elmentünk mi, gyerekek a templomba, apám soha, anyám se nagyon, ha apám otthon volt, neki is otthon kellett lenni. Szóval téesz. Apám belépett az elsők között, nem volt sok vesztenivalója a három hold földjével, a többi üzenőtöt béreltük felesben, úgy gondolta, mondta is anyámnak, hogy majd a demokrácia neki adja a kulák földjét, és ez lesz a téesz. Csúnyán tett az öreg Góz doktornak, amikor az ősszel az utolsó év fele termését követelte, azt mondta neki, takarodjon a portámról, vége a maguk világnak, ezt még a hangszóróba is bemondatták vele, akkor rette-

netesen berúgott, szekérral hozták haza. Megtették brigádvezetőnek, de nem tudott számolni, a nevét is alig tudta leírni, meg ivott állandóan, így aztán leváltották. Akkor megharagudott, szidott mindenkit, gyűlölt, nem nagyon járt dolgozni se, nem kapott munkaegységet, azt se tudom, miből élünk, mit ettünk, csak azt, hogy loptunk, amit csak lehetett, és lehetett, mert szanaszét volt a földeken a termés, nem vigyázta senki, hordta mindenki, amit csak talált, nem is nagyon maradt ott semmi. Nekem pedig egyszerre megváltozott minden. Úttörők lettünk, jártunk a kulákok háza elé csasztuskázni, olyan is volt, amit én írtam, aztán gyűjtöttük az akácmagot, mindig volt valami mozgás, lelkesedtem az egészért, volt valami rangom mint jó tanuló, beleolvadtam az egészbe, tudtam a plakátokat, és megnéztem otthon a zsákban, hogy nem zsiszikes-e a liszt. Szerettem a mozgalmi dalokat, a falubéli hangszóró kihallatszott a tanyára is, fújtam a politikai szövegeket, közben konfirmáltam, nem volt ebben semmi furcsa. Nem érdekelt, hogy a sok akácmagból meg a kókuszdióból nem kelt ki semmi, a körmös traktorok keresztül-kasul jártak a földeken, elakadva, otthagya hetekig, hogy a keresztben kicsírázott a mag, már amit egyáltalán keresztbe raktak, hogy jegyre ehettünk kenyeret, olajpogácsát rágtunk. Arra viszont ma is utálattal emlékszem, mikor a gyapotot kellett szedni, és tele volt a levegő szösszel, mint a pókháló, még a házban is, az ortomban, a nyelven, ha ettem, ma is kiráz tőle a hideg.

Konfirmálás. Anyám ragaszkodott hozzá, apámat nem érdekelte, és akkor még nem tiltották. Hamar megtanultam a kátét, szóról szóra kellett tudni, nem volt nehéz, de nem értettem. Jézust értettem, Istent nem. Elképzelni sem tudtam. A templom hűvös volt, ünnepélyes, a falu határáig mezőláb mentünk, ott húztuk fel a cipőt, ez volt a szokás a tanyasiaknál nyáron. Bent a templomban vagy az iskolában a hittanórán rettenetesen kínlódtam, hogy Istent magamhoz képzeljem, imádkoztam, később már otthon is, éjszaka, az erdőben, mindenütt, közben hordtam a piros nyakkendőt, és tanultam, amit kellett, hogy Isten nincs, Jézus se volt soha, a papok butítják az embereket, és hogy az új isten Rákosi Mátyás. A falvédón, az ágy mellett anyám hímezte ki az esti imát: Én Istenem, jó Istenem, lecsukódik már a szemem. De a tied nyitva, atyám, amíg alszom, vigyázz reám. Néztem a két angyalt a falvédó szélén millió ideig, aztán egyszer álmomban az erdőben jártam, köd volt a fák között, mint eső után, ma is emlékszem, lassan lebegtem valami felé, ami alig látszott, csak fénylett, villogott, mint az ezüst, először mintha egy ló lett volna, átviláglott a fák törzsén, aztán mintha egy trón, palástokkal, nagy, hatalmas, tudtam, hogy ott van Isten, most látni fogom, öröm volt és félelem, aztán láttam is ott ülni valakit, aki pont olyan volt, mint apám. Részeget. Mellette a veder, amibe köpködni szokott meg hányni, ha kell, intett, vagy csak meg akart valamiben kapaszkodni, szörnyű volt, felugrottam, és nekirohantam az ajtónak, amiből kiesett a kés, ráztam a kilincset, deres volt és hideg.

Még mindig a gyerekkoromnál tartva, az is nagy érdekesség volt, amikor a kitelepítetteket meghozta a vonat az állomásra. Ki voltunk vezényelve, le kellett őket köpködni, esie volt már, nem felejttem el, ahogyan lekászálódtak a vagonokból, mint a kísértetek, akkor láttam először igazi urakat, álltunk, és néztük őket, ők meg minket, pedig mindent megbeszéltünk előtte a párttitkárnővel, az állomásfőnök is csak állt, a mozdonyvezető meg a fűtő kihajolt az ablakon, úgy néztek hátrafelé, hogy mi lesz már. Aztán a párttitkárnő feltalálta magát, túl hangosan kiabálva üdvözölte a kizsákmányoló, népnpyúzó, mocskos bandát, gúnyosan lehordta őket min-

dennek, a fejem felett fújta a szél a piros zászlót, csattogott, aztán a pártútkárnó előrelépett, és leköpött valakit, utána kellett nekünk is, valakit láttam magam előtt, végigfolyt a nyál az államon, nem tudom, a többieknek hogy sikerült, de én úgy néztem ki, mintha engem köptek volna le, és úgy is éreztem magam. A volt Gőzkastélyban szállásolták el őket, fát kellett nekik vágni, erdőt irtani, éppen mellettünk, így aztán anyámmal hamarosan összebarátkoztak, először csak egy asszony jött be, mutatta a tenyerét, úszta vér volt, tejet kért, vette elő a pénzt, anyám azt mondta, tessék csak eltenni, aztán sírni kezdett, pedig a nő nem mondott semmi olyat, csak majd később, amikor már a többiek is bemerészkedtek, egy pesti rendőrkapitány, doktorok, zsidók is voltak köztük, a kovász a vetett ágyba fészkelve erjedt, erre azt mondták, de jó pálinkaszag van, anyám nevette. Apám félt tőlük, de odaadta a fejszét, megmutatta egy fán, ott, nálunk, hogy hogyan kell ezt a munkát csinálni, de láttuk, hogy fél, vitatkozott anyámmal, hogy nem kell ezekkel barátkozni, még bajunk lesz belőle. Én megint úgy voltam, mint Istennel, nem értettem semmit, csak az agyam járt, mint a gép, ilyen embereket még nem láttam, másként beszéltek, halkán, kedvesek voltak velem is, és mindig fáradtak. Egyszer meglátogattuk őket a kastélyban azzal, hogy sóskát szedünk, kint ültek a kertben, beszélgettek, megszólítottak, aztán azt kérték, hogy énekeljünk valamit, mi csak makogtunk, nem voltunk hozzászokva, hogy egy felnőtt szóljon hozzánk, aztán a bátyám rákezde, hogy völgyvidéken és hegygerincen át, aztán én is belejöttem, egyedül énekeltem, hogy gyenge még karom, de ha hív hazám, tapsolták, dicsértek bennünket, menjünk máskor is, kínáltak tésztával, de azt nem mertük elfogadni.

Nem emlékszem, mikor mentek el onnan, más kötött le, a tanácselnök fia kihívott versenyre, hogy ki lesz a jobb tanuló, én lettem, a tanácselnök bejött, és csizmával rugdosta a fiát végig az iskola udvarán, és én mentem Balatonlellére úttörőtáborba, egy hétre. Mit mondjak, nem volt rossz, de jó sem. Fürödni alig lehetett, volt ott minden más, sportversenyek, borsószedés az ottani téesznek, őrség, mindenféle szakkör meg csendespihenő. Nem volt barátom, paraszt voltam, tanyasi, látszott is rajtam, a parancsnok is viccelt velem, mikor nem tudtam a tábortúznél a gyufát meggyújtani, úszni sem tudtam, és utáltam a halat. Mégis nagy élmény volt, később, amikor már a tengert is láttam, mindig eszembe jutottak a nagy kövek a parton, meg a nád hangja éjszaka, meg az egész gyerekkorom, és ettől valahogy mindig szomorú lettem.

Az egyértelmű volt, hogy tovább fogok tanulni, anyám büszkén mesélte mindenkinek, pedig apámmal még viták voltak, hogy miből. Akkorra már kilépett a téeszből, csak mi maradtunk tagok, a család, így mehetett el dolgozni Debrecenbe, mi meg kaptunk háztáji földet a ház mellett a régiből. A bátyám már szántott, vetett, mint egy felnőtt, muszáj volt neki, és utált engem, hogy én csak tanulok, nem csinálok semmit, pedig csak este tanulhattam, lámpagyújtás után, meg a tehén mellett, ha legeltettem, meg amikor hagytak. Most úgy gondolom, az volt a szerencsém, hogy nagyon figyeltem a tanárokat, ahogy magyaráztak, rossz soha nem voltam, a szünetekben nem nagyon mentem ki, ha nem volt muszáj, nézegettem a könyvet, nem szerettem rohángálni a többiekkel, csúfoltak is, a fejembe húzták télen a kucsmát, még az osztályfőnök fia is úgy hívott, hogy nagy fejű. Nem volt ivóvíz az iskolában, kis kecskelábon álló fahordókban hoztak, ezek ott álltak az udvaron, csap volt rajtuk, a tetején egy kis sarokra járó fedél, amit a nagyobbak kinyitottak, és beleköpödték a vízbe. A csukamájolajra emlékszem még, amiből mindenkinek

meg kellett enni egy kanállal, egy kanál volt, azt hittem, kihányom mindjárt, és nem is csak egyszer volt, hanem többször is. Az oltásoktól is félttem, ha már bejött az orvos, reszkettem akkor is, ha csak a fejünket nézte, mindig volt serkés, tetves vagy ótvaros. Egyszer meg két nő jött, kitétek egy fehérre mázolt széket az udvarra, sorba álltunk, két fogamat is kihúzták, életemben először, a szék mellett volt egy vesszőkosár, ott volt benne a rengeteg véres fog. Nem felejttem el, szemben, a templomban épp harangoztak, a mai napig is hallok, ha fogorvoshoz kell mennem.

Amikor egyszer apám részegen megint kivert bennünket a házból, a kertbe menekültünk, leültünk a szőlő közé, hogy ne lásson, sírtunk mind a ketten, akkor megígértem anyámnak, hogy ha kitanulok, dolgozni fogok, és elmegyünk innen, itt hagyjuk apámat. Ez volt az eszemben akkor, amikor anyám a Kossuth meg a Piac utca sarkán elbúcsúzott tőlem, hogy jó legyek, tanuljak sokat, többet nem tudott mondani, mert már sírt, én meg elindultam a kollégium felé, nyeltem nagyokat, hátranéztem, még mindig ott állt, jöttek-mentek mellette, ő csak törölgette a szemét, amikor megint hátranéztem, már nem volt sehol. Sokszor mondta, hogy csak miattunk túr, máskülönben már rég elment volna világgá, vagy megölte volna magát. Este elgondoltam, hogy mi lehet most otthon, a bátyám már nem törődött semmivel, egyszer-egyszer már ő is berúgott, apámnak meg megígérte, hogy agyonveri. Anyám csak nekem panaszkodott később is, amikor vasárnaponként hazamentem a kollégiumból, csak úgy dőlt belőle, mutatta a karján, lábán a kék foltokat, sírt. Este aztán én is, a felső ágyon, a nagyok kártyáztak hátul vagy gombfociztak, ették a hazait, ilyenkor azt mondtam, nincs isten, ez nem lehet, hogy csak nekem van bűnöm, meg anyámnak, hetedéziglen, mert ha van is isten, akkor gonosz és kegyetlen, és akkor nekem is csak gonosznak meg kegyetlennek kell lenni.

Nem lettem. Furcsa is lett volna, egy vékony, csenevész, esetlen tanya (rögtön elneveztek a többiek), aki a legkisebb az osztályban, aki éjszakánként a párnába sír, és alig mer kimenni a sötét folyosón a végéig. A rossz szemű igazgatónk a kollégiumban úgy rakott össze bennünket a hálóban, hogy a nagyok a kicsikkel, voltunk vagy húszan, vertek bennünket, ha kellett, ha nem, mégis, ott kezdtem egy kicsit magamhoz jönni, össze is barátkoztunk hol ezzel, hol azzal, már ahogyan ez ilyen helyen lenni szokott. Elsőben egyből lementem hármásra, félévtől már többet kellett fizetni a kollégiumért, azt hittem, elsüllyedek, mikor otthon megmondtam. Apám persze rögtön lecsapott anyámra, a bátyám meg röhögött. A fizika nem ment, meg a kémia, én úgy láttam, hogy a többieknek sem, de nagyobb volt a dumájuk akkor is, ha nem tudtak semmit, én meg csak álltam, mint a Bálám szamara, és égett a pofám. Valahogy alkalmam volt beszélni a tanárral, már nem tudom, hogyan, és elmondtam neki, hogy én ezeket nem értem, hiába olvasom, látom, de nem értem, pedig nekem muszáj tanulni, mert nincs pénzünk. Az a gyanúm, hogy megsajnálta, és feljavította a jegyemet, meg biztosan beszélt a másik tanárral is, de az is lehet, hogy lassan csak megértettem valamit ezekből a tantárgyakból, mert valamit még a mai napig is tudok, pedig semmi szükségem nincs rá.

Na, jött a forradalom. Az igazgatónk a kollégiumból már jóval előtte népi kollégiumot csinált, ami számunkra annyit jelentett, hogy a hálóban tanultunk, oda hordtuk fel az asztalokat a tanulóból, és nekünk kellett takarítani. Gyakran összehívott bennünket az ebédlőben, és beszélt a változásokról, nem sokat értettünk belőle, aztán azon a bizonyos napon délelőtt bejött egy szegedi egyetemista, és megszakította az órát, azt mondta, menjünk az utcára tüntetni, mert kitört a forrada-

lom. Hát hogyan mentünk volna. Az igazgató lezáratta az ajtókat, na és, kimásztunk hátul, a kerítésen, tüntettünk, kiabáltunk, acsarkodtunk meg röhögtünk, nagyon bátrak voltunk ám! Aztán futottunk, mint a birka, mikor lóttek a Kossuth utcán, neki a Kistemplomnak, nyomás haza, tiltakozó távirat, fegyverosztás, kijárási tilalom, és vége. Odaállt egy nyitott teherautó az ablakunk alá, mi meg dobáltuk rá a fegyvereket. Vonat nem járt, nem tudtunk hazamenni, néhányan elindultak gyalog, mi maradtunk, és ebből nagy baj lett. Visszakeresték, hogy ki tartózkodott a kollégiumban ekkor és ekkor, mert eldugott fegyvert találtak később az udvari lépcső alatt. Begyűjtöttek a fürdőbe bennünket, és egyenként hívták ki, aki következett, de az nem jött vissza. Azt kellett megmondani, hogy kik rejtették el a fegyvereket. A falnak fordulva kellett állni, és még nyögni sem volt szabad, annyira félttem, hogy le akartam csúszni a falon a betonra, én is tudtam, kik a tettesek, de mit csináljak, hogy ne mondjam meg, ha ütnek, kínoznak, égetnek, megint járt az agyam, mint a gép, a nevem miatt a névsor vége felé voltam, aztán a K betűnél abbahagyták. Tízvalahány fiút vittek el egy fél órán belül, köztük Ocskait, a legszebb fiú volt az iskolában, ha jól emlékszem, birkózott, a tárgyalásra is el kellett menni, ott láttam utoljára, tizenkét évet kapott a Széchenyi utcán körülbelül öt perc alatt, ott láttam életemben utoljára.

A forradalom olyan gyorsan pergett, hogy nem nagyon tudtam követni, mert közben otthon is kitört a zűr, a bátyám leütötte apámat, részek voltak mind a ketten, a városban sztrájk is volt, nem volt kenyér, tüzelő, összehordtuk az ágyakat, és egymásra raktuk a plafonig a cserépkályha köré, fáztunk, összebújtunk, mint a bárányok, és ott figyeltem meg jobban, hogy egyesek mit csinálnak a pokróc alatt, én is megpróbáltam. Nyúztam én már magam korábban is, de nem értettem hozzá, vagy éretlen voltam, a fene tudja. Akkor lótték a postát, éjjel, a dörgések végighullámzottak a városon, remegtek az épületek, és én boldog voltam, amilyen még soha, imára záródott utána a kezem a mellemen, mint aki hálát ad istennek, a fejemre húzott pokróc alatt, a füledt szagban, saját levem melegében. Tizenhat évesen valami sikerült. Még tartott a sztrájk, éhezünk, elvitték az igazgatót is, két kézzel tapogatta a falat, úgy ment le a lépcsőn szinte vakon, nem segítettek neki, a feleséget külön vitték, az arca tiszta könny volt, nem törölte le, mint anyám, hagyta, őket se láttam soha többé. Közben szedtük a répát Elepen, az állami gazdaságban, nem tanítottak, akkoriban készült el a Keleti-főcsatorna, de rendes híd még nem volt, deszkákon mentünk át. Később átköltöztettek bennünket egy másik kollégiumba, a mienket megszüntették, mint volt ellenforradalmi fészket, büszkék voltunk rá, engem azonban még sokáig csak az érdekelt, hogy hol maradhatok magamra. Az új helyen az igazgató aprított bennünket, érettségire kilencen maradtunk, a többit kirúgta, engem az érettségi előtt egy nappal, valahogy mégis sikerült, jelessel, a mi tanáraink előtt, nem is izgultunk nagyon, ők is ott voltak a menetben, és nem gyűlöltek bennünket.

Az első öltöny, az első nyakkendő, hónom alatt valami táská, most érettségiztem, a többiek már elmentek inni, én csak mászkáltam az utcán, vártam valamire, tudtam, hogy most történik valami, valaminek vége, és valami kezdődik, de nem érztem semmit, csak fáradt voltam és álmos, és a nyakkendő is nagyon szorított. Valahol le kellett volna vetkőzni, lefeküdni, és hagyjanak már békén, sokáig. Az már biztos volt, hogy nem költözök haza, inkább elmegyek albertletbe, anyámnak is mondtam, apám meg is jegyezte a maga módján, hogy, ugye, megmondtam, ha

kitanul, meg se fog bennünket ismerni. Anyám belátta, vagy inkább beletörődött, bántott nagyon, ha belegondoltam, hogy hamarosan kettesben maradnak apámmal, mert a bátyám meg már a behívóját várta, és soha nem fogom tudni megérteni, hogy hogy bírta tovább még apám mellett hosszú évekig. Azt mondanom sem kell, a bátyám se ment haza leszerelés után, megnősült, Miskolcon maradt, ott telepedett le. Így éltem, jobban mondva vándoroltam albérletről albérletre, örökös büntudattal, hogy cserbenhagytam a szüleimet, főképpen anyámat, pénzzel se tudtam őket segíteni, ezeregyszáz forintot kerestem, az akkor is semmi volt. Hazamentem én minden vasárnap meg ünnepkor, ilyenkor dolgoztam, mint az állat, a szabadságom is mind ráment, mégsem tudtam szabadulni attól a gondolattól, hogy hálátlan link vagyok. Hétfői napokon mindig ki voltam borulva, mint a moslék, idegileg is, fizikailag is, az az út, amit a tanyánktól az állomásig, aztán visszafelé számtalanszor megtettem, felért nem is tudom, mivel, hogy mit hagytam otthon, és vajon most mire megyek haza? Mert apám, ahogy javult a helyzet, már olyanformán keresett, mint én, de ez nála azt jelentette, hogy többet íhat, és többet is ivott. Eladta a teheneket, azt mondta, nem kínlódik vele, minek? Kinek? Neki már elég az, ami van, a többi meg keressen magának. Akkor már a nagyapámtól örökölt földet munkáltuk, hét hold szántó meg úz sor szőlő, de vagy száz méter hosszú sorok, ebben még el is pepecselt, mert tudta, hogy bor lesz belőle, de a többi nem nagyon érdekelte. Persze öregedett is már, látszott rajta, hogy elfáradt.

Visszatérve magamra, nem sok időm volt az érettségi után lelkizni, azon nyomban lakást és mihamarabb állást kellett találnom, és beszállni a ringbe. A kollégium zárt fiúvilága egyszerre vonzott és taszított, most, a gyárban és az albérletben ténylegesen magamra maradtam. Olyan világba kerültem, amilyenről fogalmam se volt, hiába tudtam én képzelegni, álmodozni, most is azt hittem, hogy itt csak engem várnak a friss érettségivel, az öltönyömmel meg a nyakkendőmmel, a különbség csak az volt, hogy én voltam az, aki várt, az Iparművekben vagy másfél órát, aztán még vagy kettőt a buszra, amely Hadháztól visszavitt Debrecenbe, merthogy nem vettek fel, illetve targoncavezetőnek és rakodónak kellett volna, ha elvégzek valami tanfolyamot. Aztán a Gázmű. Nem. Aztán következett a Csapágy, vagy három óra a munkaügy előtt, lóca nem volt, és már túl voltam Hadházon, mögöttem volt a Gázgyár meg a tegnapi reggeli, de itt felvettek. Három műszak, azt mondja a nő, betanított munka, más is így kezdi, aztán majd meglátjuk. Azt mondtam, hogy kezitcsókolom, én már azt se bánom, ha négy műszak, mikor lehet kezdeni? Akkoriban így ment. Otthon senki nem volt elragadtatva a betanított munkától, hát ezért tanítottunk? Apám szerint ez ugyanolyan alávaló volt, mint a segédmunka, amit ő csinált, csak őerte nem fizetett ki senki egy vagyont. Többet értünk volna vele, ha itthon maradsz a földdel, már nem itt tartanánk. Anyám is csupa bánat volt, kutyául éreztem magam, legszívesebben visszamentem volna a következő vonattal, de nem volt hová. Azt mondja az öreg, hogy akkor holnap kimegyünk a szőlőbe kapálni, mert már nagyon gazos. Nem fizetünk itt albérletet, te is be tudsz járni kerékpárral meg vonattal, mint én meg más. Csak annyit mondtam erre, hogy nekem be kell körözni, és utána egyből beállok munkába. Azután pedig majd én döntöm el, hogy mit csinálok. Felcsattant. Azt mondta, hogy ha csak enni akarok hazajárni, akkor ne is jöjjenek, éppen eleget áldozott már értem. Összevesztünk. Megmondtam neki, hogy nem is miatta járok haza, hanem anyám miatt, ő énfelőlem fel is fordulhatna, ha már kihúzta belőlem, mert ebben a rohadt életben őtőle még egy jó szót nem

kaptam, nemhogy segítséget, a pénzt meg vissza fogom fizetni, habár nem én tehetek róla, hogy megcsinált. Nem kapott levegőt, de anyám se, így még soha nem beszéltem, éppen meszeltek, ott állt a mész egy vederben, benne a meszelő, a bútorok összehúzza meg szanaszét, én meg ott állok a veder mellett a sötét ruhámban, és ordítok. Nyomorult, azt mondja erre, az a ruha is az enyém, ami rajtad van, mi lett volna veled, ha én nem dolgozok, meg anyád, azt mondtam, ha kell neki, leveszem, és elmegyek egy gatyában, de majd azt is visszaküldöm, hogy legyen mit elinni, mert amit már eddig megivott, azért egy házat adnának a városban, nem itt, és hogy mit gondol, az én életem tán szórakozás? Mikor minden szabad időmben itthon dúrom a földet, már röhög rajtam mindenki, akárkivel megismerkedek, ott-hagy, mert nekem semmire sincs időm, mert nekem menni kell vasárnap is kapálni. Hű. Még azt is elsütötte, hogy ő engem már nem is akart, anyám nem tudott vigyázni, annyi esze se volt, csak baszni, azt igen. Akárkivel. Akkor kaptam el a meszelőt, és ő is rágta a száját, mint mikor anyámat veri, de anyám közénk állt, és azt mondta, hogy akkor őt kell agyonütni, és ő nem is bánja, csak tessék, legalább vége lesz ennek az egésznek, alig várja már, legalább a földben nyugalma lesz. Éjszaka én is a szobában aludtam, aludtam? Forgolódtam, mint akit sütnek, pedig hűvös volt, anyám észrevette, ő sem aludt, csak sóhajtozott nagyokat. Aztán a maga óvatos módján megpróbált kikérdezni, hogy tényleg amiatt nincs senkim, és hogy ő el is hiszi, meg hogy nem igaz, hogy nem akartak, apád csak bántani akart, tudod, milyen, hát már alig vártak, késtem, ő meg állandóan ette a szalonnát, azt kívánta állandóan, és mikor megszülettem, pénteken délután, olyan kövéren, hogy majd eltörtem, úszta zsír voltam, szóval, ilyeneket. Aztán másnap pénzt adott, biztos kell, mondta, keress valami jó helyet magadnak, ha akarsz, jobb is lesz úgy, én meg majd csak elleszek valahogy ezzel a gazemberrel. Azóta tudom, hogy van olyan pénz, amely égeti az ember kezét.

Elkezdtem dolgozni, mint a hülye, vállaltam mindent, túlrát, társadalmi munkát, még vagon is raktam, ha összejött, zsíros kenyéren éltem meg tejen. Azt mondtam, azt a pénzt visszafizetem, ha beledöglök is, amit az iskolára költöttem miattam. Segítettem a háziaknak is, villanyt szereltem, megmetasztettem a fákat, Zsuzsi néni egy idő után úgy megkedvelt, hogy néha borral kínált, enivalóval, de volt olyan is, hogy elengedett egyhavilakbért. Bort nem ittam, de mást se, csak vizet meg tejet. Ha nő kellett, nem válogattam, azt se bántam, ha második vagy harmadik lehettem, így kevesebbe került. Hétféveken azért azután is hazajártam, apámmal nem sokat beszélünk, csak hajtottam, kapáltam, ástam, mint a güzü, ő meg melletttem. Egy darabig bírta, aztán azt mondja, pihenjünk egy kicsit, fiam. Majd a sírban, mondtam neki, és nyomás tovább. Aztán délben, hogy na, akkor menjünk ebédelni. Majd, ha megdolgozok érte, mondom neki, és nem is mentem, pedig anyám is szolt, csak este ettem valamit, és mentem is vissza. A fizetésem felét is hazaadtam, de nem sokáig, mert apám nem hitte el, azt mondta, anyám adta, hogy majd úgy adjam oda, előtte, mintha én adnám, ez is teljesen kiborított. Anyám is azt mondta, ne adjam, magammal törődjek, jobban kell az már nekem. Tedd be a bankba, fiam, látod, milyen az apád, még ezt is elinná. Én már nem féltam apámtól, csak a gyűlölet forrt bennem, meg a tehetetlenség. Egy sofőr haverral beszéltem, hogy gázolja el apámat, akkor ittam szeszt életemben először, konyak volt vagy rum, nem emlékszem, olyan sárgásbarna valami volt, akkor mondtam neki, meg azt is, hogy ne kérdezzen semmit, csak azt, hogy mennyit fizetek, ő már részeg volt egy

kicsit, el is vállalta, megkérdezte, hol közlekedik az illető – így kérdezte, az illető – rendszeresen, biciklivel. Mondtam neki. Jó, azt mondta, igyunk még egyet, a többit meg majd később megbeszéljük. Mikor? Hát az esemény után. Esemény. Otthon az albérlésben már világos volt előttem, hogy nem vagyok normális. Éjszaka kikeltem az ágyból, felöltöztem, és elindultam keresni a sofört, de nem tudtam pontosan, hogy hol lakik. Délelőttös voltam, délben már nem bírtam cérnával, kilépőt kértem, és kerestem tovább. Már majdnem bementem a rendőrségre is, aztán valahogy csak megtaláltam a házukat vagy két nap múlva, azt mondja az anyja, hogy nincs itthon, a rendőrségen van. Azonnal leszikkadtam. Elütött valakit, kérdeztem szédelegve, dehogyis, mondja a néni, nincs annak már jogosítványa, levették a kocsiról is, ittasan vezetett, még a tavaszon. Aztán mesélt még sokáig, sírt is, de én már nem láttam, nem hallottam, csak néztem a levegőt meg azt az irdatlan nagy akácfát az udvarukon.

Állítólag jól dolgoztam, két év múlva kineveztek gépbeállító csoportvezetőnek, most már tudom, hogy ez volt tulajdonképpen a legmagasabb beosztásom, mert a csoportvezető tulajdonképpen élet-halál ura. Tőle függ a melós bére, ő osztja a munkát, és jegyzi a teljesítményt. Más nem is kell a hatalomhoz. A sereget megúsztam, mert meg akartam úszni, valakinek adtam ötezer forintot, és a vérnyomásomra rásegítettem egy kis Pulsotúlal, olyan ütemben, ahogy ő tanácsolta. Az akkori háziúr rokona volt, az orvosi vizsgán úgy rám üvöltött, hogy azt hittem, mindent elfelejtett. Mit hunyorog? Olvassa! A vérnyomás persze magas volt, ismerjük az ilyet, mondja, előtte két kávé meg egy feles, na, itt marad, később megint megmérjük, menjen ki a folyosóra! És megmérte! Még magasabb volt, mint azelőtt, hát olyan ideges voltam, hogy szét akartam robbanni, még a szememet is megnézte még egyszer, akkor láttam, hogy vigyorog. Akkor jó. Az üzemorvos aggódott, mert hozzá is el kellett mennem még aznap, gyógyszert rendelt, amit nem szedtem, így aztán mire visszarendelt ellenőrzésre, már egészen jól voltam. Nem félttem én a seregtől, de nem engedhettem meg magamnak, hogy két évig ne keressék meg, aztán apámat is ellenőrizni akartam állandóan, ahogy öregedett, egyre jobban elengedte magát, hamar megártott neki a szesz, úgy gondoltam, ha nem vagyok közel, valami baj lesz. Nem dolgozik, csak iszik, és minden anyámra marad.

Huszonkét évesen én lettem a gyár legfiatalabb művezetője, lelkes KISZ-tag, aktív társadalmi munkás, a dolgozóim nem tudtak velem mit kezdeni, mert, azt hiszem, se utálni, se szeretni nem tudtak igazából, nem gyötörtem senkit, sőt igyekeztem segíteni, akin tudtam, benne volt a jellemzésemben, hogy beosztottaival esetenként túlzottan lojális. Csak barátom nem volt. Pedig a legtöbbjük korombeli és szintén érettségizett, a svájci automatákon nem dolgozhatott akárki, a bérük is magasabb volt, mint más műhelyekben, de ők a műszak után betértek a Kisdiófáha, én meg mentem haza. De annak idején is, amikor még együtt dolgoztunk. Ők nem tudták, hogy nekem adósságom van, nyilván hülyének néztek volna, ha megtudják. Pedig nem volt az már adósság. Inkább menekülés a munkába, valami tevékenységbe, ritmusba, hogy azt az örökös zűrzavart, ami velem volt gyerekkorom óta, elnyomjam valamivel. Otthon is inkább olvastam állandóan, hogy ne gondolkozzak, akkor már egyedül laktam, nem közösködtem senkivel, végre azt csinálhattam, amit akartam. Anyám büszke volt és boldog, dicsekedett a faluban mindenkinek, hogy a fia milyen sokra vitte már, fiatalon, apám viszont elkezdett utálni. De ez már más volt. Apám általában utálta a művezetőket, sok baja volt velük minden munkahe-

lyén az italozás miatt meg amiatt, hogy teher volt számára a munka. Otthon úr volt anyámmal szemben, a munkahelyén viszont egy utolsó senki. Nem foglalkoztam vele, úgy tettem, mintha semmi sem történt volna, levetköztem, felvettem a munkaruhámat, és mentem dolgozni ki a földre, szőlőbe. Apám már nem tartott velem, valami más munkát keresett, nyilván nem bírta a tempót. Otthon én is senki voltam, azt csináltam, amit mondtak, nem szóltam bele semmibe, akkor se, ha nyilvánvaló volt, hogy nem jó, amit csinálunk. Ma már csak nevetem, amikor apám megolajozta az órát, mondtam pedig neki, csak úgy mellesleg, hogy azt nem szabad olajozni, egyszerűen el kell dobni és venni másikat. Azt aztán nem. Ha ránéztem az órára, láttam, hogy félig áll benne a gépolaj, úgy nézett ki, mint egy akvárium, és mégsem járt, vettem egyet, amazt meg elvittem, hogy majd megcsináltatom, és a faszorban elhajítottam.

Huszonnégy éves voltam, amikor beléptem a pártba, féléves tagjelöltség után. Számomra és sokak számára ez volt a cselekvés és az érvényesülés egyetlen útja, én pedig cselekedni, haladni akartam. Nem keresek mentségeket, nem szokásom, számomra ez volt az egyetlen ismert eszmerendszer, ahogy ma mondják, érthető volt és világos, mintha nekem találták volna ki. A negatív tapasztalatokat messze elnyomták a látható pozitív dolgok, épült, gyarapodott az ország, saját karrierem volt a legfőbb bizonyítéka a politika igazságosságának, mert nekem aztán nem volt pártfogóm sehol, és a semmiből jöttem. A szüleim is jobban éltek, mint gyerekkoromban, házat építettek a faluban, végre otthagytuk a tanyasi életet, de a falusit én már nem tapasztaltam meg, már vendég voltam csak otthon. A földet leadták, a szőlő megmaradt, nem rajongtam érte, de nem is szóltam bele. Hamarosan kineveztek főművezetőnek, megsokasodott a munkám pártvonalon is, előbb vezetőségi tag, majd alapszervezeti útkár lettem. Kitégult a világ, ahogy szokták mondani, sok minden egyszerű, logikus lett, sokat olvastam, politikai irodalmat, Marxot, Lenint is, bár nem sokat értettem belőle, az egyszerű embereknek szánt brosúrák, kiadványok világosabban fogalmaztak, amit meg nem értettem, arra magyarázatot kerestem és találtam. Otthon nem voltak odáig, mikor elújságotam a dolgot, apám felfortyant, na, mondta anyámnak, most már dicsekedhetsz a drágalátos fiaddal, kommunista lett, ő se akar dolgozni, mint a többi ingyenélő, én az ilyeneket nem nézem szarba se. Apám nem túlzott, egyenesen gyűlölte a kommunistákat. Anyám is bánatos lett, amikor meghallotta, te tudod, fiam, mondta aztán, te vagy benne, de jobban örültem volna, ha inkább a becsületes úton maradsz, muszáj volt belépni? Akkor már tudtam beszélni, vitakört is vezettem, de otthon csak azt értem el, hogy még gyanúsabb lettem, pláne apám szemében. Beszélhetsz te nekem, hajtogatta, ezért fizetnek, más rendes ember meg dolgozik helyetted, attól meg elvesztek mindent. Nem zavart különösebben, tulajdonképpen nem is vártam mást, a munkatársaimnál is hasonlókat tapasztaltam, egyszerűen tudomásul vettem, meg voltam győződve, hogy a végén úgylis belép mindenki, aki normális, és elmúlik a duzzogása, mert ez az élet rendje, az élet megy tovább, aki áll, azt meghaladják. Itt tulajdonképpen kitehetném a pontot, és az életem folyhatott volna úgy, mint másoké, hiszen tulajdonképpen beérkeztem. Csakhogy furcsa dolog a sors.

A városi pártbizottságon volt valami összevont útkári értekezlet vagy hasonló, beülünk, aztán jön az előadó meg egy másik, azt hittem, lefordulok a székről, volt kollégiumi társam, akit ötvenhatban szintén elítéltek, és most ez egyáltalán nem látszott rajta. Hirtelen semmi nem volt fontos, csak az emlékek, néztem, néztem az

arcát, és rajta keresztül a többiekét, hallottam a lövéseket, éreztem a fiúfalka szagát a hálóban meg minden. Szünetben odamentem hozzá, mi valahonnan ismerjük egymást, mondom. Rám néz, Szóke, azt mondja, hát persze, a kollégiumból! Alattam jártál, hogy vagy, gyere, üljünk le már valahová, és mesélj. Te mesélj, mondtam neki, úgy emlékszem, elítéltek téged is, mi lett a többiekkel? Nem örült a kérdésnek, meg is értettem, aztán lassan sorolni kezdte, ez hat évig ült, amaz hetet, Atléta meghalt bent, Ocskai tüdőbajt kapott, hozták-vitték őket egyik börtönből a másikba, és te, kérdeztem izgatottan, eszembe jutott, hogy ő volt a legjobb pingpongjátékos, én, kérdezte vissza, hát az én dolgom másként alakult, és soha nem tudtam meg, hogy hogy, mert jött valaki Kerekes elvtársért. Ne haragudj, mondta, most mennem kell, majd találkozunk. Nem találkoztunk, pedig telefonon is kerestem. Érdekelte volna, hogyan lett hivatásos forradalmár, ahogy akkoriban nevezték magukat, mikor tudtam, hogy az ötvenhatosok sehol a világon nem rúghattak labdába. Még este is ezen töprengtem, kombináltam vadul, aztán magamtól rájöttem. Hogy én milyen hülye vagyok, hát annak idején, soha nem felejttem el, a kihallgatások megálltak a névsorban a K betűnél, és miért? Akkor csak annak örültem, hogy vége, és nem gondoltam arra, hogy nyilván megtudták, amit akartak, valakitől, és abbahagyták az egészet. Aztán látványosan elítélték őt is, lefedték, most meg itt van. Ki kellett mennem az utcára, mert azt hittem, rögtön megbolondulok. Atléta meghalt. Talán a világ legjobb dobosa lett volna, szilenciumon mindig verte az asztalt a törött vonalzóiival, halkan persze, mégis mindenki azt hallgatta. És Ocskai. A halk, finom hangú Ocskai, aki soha nem vert bennünket, és mindenki szerette. Meg a többiek. Ki ez a Kerekes, kérdeztem aztán a gyári útkártól, miért, kérdezte, ismered? Persze, mondtam, együtt voltunk kollégisták. Na, akkor belőled nagy ember lesz, ha ő is úgy akarja. Pestről helyezték ide, nem tud senki semmit, te hogy ismered? Jól tudott pingpongozni, mondtam, nagyon is jól.

El kellett valakinek mondanom, mert azt hittem, kiborulok, és ez lett a vesztém. Akkoriban a szerkesztésen dolgozott Ella, akiről már mindenki úgy tudta, hogy a barátnőm, pedig hát nem volt különösebb az egészben akkor még, néha elmentünk valahová, elvált, egyedül nevelte iskolás gyerekeit. Jól megvoltunk, ő sem akart többet, én sem, úgy voltam vele, hogy így is jó. Keserű tapasztalataim voltak akkorra már a lányoknál, az úrnak paraszt voltam, a parasztnak meg úr. Ella magyarázta meg, hogy ez megint csak képzelgés, egyszerűen rossz családban nőttem fel, nincs modell előttem. Ella okosabb volt nálam, főiskolát végzett, és nagyon vallásos volt. Neki említettem meg úgy mellékesen az ügyet Kerekessel, aztán lassan mindent, nálam voltunk, kezdetben csak beszéltem neki erről is, arról is, ahogy szoktunk, okosan kérdezett, és a közepébe. Kijött a könny a szememből, aztán mint a zuhatag, ömlött belőlem ki minden, a kezemet fogta, egymás után szívta a cigarettákat, és hallgatott. Emlékszem, könnyörgtem neki, hogy segítsen, vagy szóljon az ő istenének, csitított, de láttam az arcán, hogy szörnyülködik, nem is olyan rémes, mondogatta elfehéredett szájjal, mert már a szüleimet is belevettem, meg minden nyomórúságomat. Ott maradt éjszakára, és beleszerettem. Nem először volt pedig nálam, de ez valami más volt. Boldog voltam és elkeseredett. Azt hiszem, el kellene menned egy orvoshoz, mondta később, nagyon labilis vagy a korodhoz képest. Akkor már sülvé-főve együtt voltunk, megvártam az ebédnél, a munka végén, pedig én hamarabb végeztem, és rettegtem attól, hogy megun és elhagy. Feleségül kértem, nemet mondott, azt mondta, elég volt. Isten így akarta, ő sem akarhatja másként.

A többbit már zsinóron húzták. Behívatott a gyári titkár, és azt mondta, rendezem ezt a kapcsolatot, mindenki tudja, hogy Ella vallásos, én meg kommunista. Jó, mondtam, akkor lemondok a titkárságról. Elfogadták. Kezdett amúgy is kavarni a gyomrom az egésztől, a funkcióm polcáról sok mindenbe beleláltam, de még mindig naiv voltam, bizonygattam magamnak, hogy egy dolog az eszme, és más dolog a Kerekeselek csordája. Amúgy sem tudtam köztük elvegyülni, nem ittam a bulikon, később már nem is hívtak, nem illetem a képbe. Aztán a főművezetői beosztás is megszűnt valami körmönfont módon, úgy, hogy a nagy átszervezésekkor üzemvezetőt neveztek ki, és az már nem én voltam. Kerekedett a kapcsolat a régi főművezetői beosztásom és a párttitkárság között, tehát ha az egyik nem, akkor a másik se. És már mindjárt nem voltam olyan büszke magamra, a kitarításomra, az eszemre, a munkámra. Művezetőként még elvegetáltam egy darabig, de lassan felkészültem arra, hogy újra a gépnél fogok kikötni. Közben meghalt apám, ez is megviselt egy kicsit, a bátyámmal akkor találkoztunk utoljára, meghízott, hogy vagy, öcsém, kérdezte, de a válasza már nem volt kíváncsi, olyan részeg volt, alig állt a lábán. Nemsokára anyám is elment, csendben, magányosan, ez jobban megrázott, de legjobban az, hogy Ella elköltözött a városból, és nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy miattam. Utoljára Dániel próféta látomásait olvasta nekem a Bibliából, aztán mire észrevettem, eltűnt. Írt egy búcsúlevelet, de nem mertem elolvasni, elégettem.

Örököltem annyi, hogy megfejelve a saját pénzemmel, tudtam venni egy lakást. A házinénim megsiratott. Valahogy berendezkedtem. Van nő, amennyi kell és amikor kell. Szabad vagyok. Toröltek a pártból, mert nem voltam hajlandó semmiféle rendezvényre eljárni, azt hiszem, a végén már a tagdíjat sem fizettem. A bajom csak az, hogy végtére is semmi sem úgy sikerült, ahogy én akartam, magukra hagytam a szüleimet, a bátyámmal sem volt semmi kapcsolat, elrontottam a dolgot Ellával is, és a végén mégiscsak apámnak lesz igaza, hogy nem lesz belőlem semmi. Ezt még a kórházban is mondta, ki tudja, hányadszor, mikor elújságoltam a leváltásomat. Nem tudta kihagyni, hogy ne rúgjon belém, pedig már tele volt csövekkel, és egy gép szuszogott mellette. Megköszöntem a biztatást, és jobbulást kívántam neki. Magamra maradtam. Bent nemsokára visszaminősítettek csoportvezetőnek, de már nem érdekelt, nem kötött le. Most, hogy jött ez a fene nagy rendszerváltás, megkerestek, hogy ha gondolom, újrakezdhetném, számítanak a gyakorlatomra meg a szakértelmemre. Nemet mondtam, azt mondtam, fiúk, nekem már elegendem van mindenből, a fiatalokat repítsétek inkább. Én már örültem eleget, most örüljenek mások is.

A szőlőt nem adtam el, kijárok mostanában is, azt tervezem, hogy mire nyugdíjaznak, felhúzok oda egy kis házat, még az is lehet, hogy kiköltözök. Nem messze volt a tanyánk, este kiülök majd a ház elé, lesem az erdőt, és várom a szellemeket. Mint gyermekkoromban. Vége.”